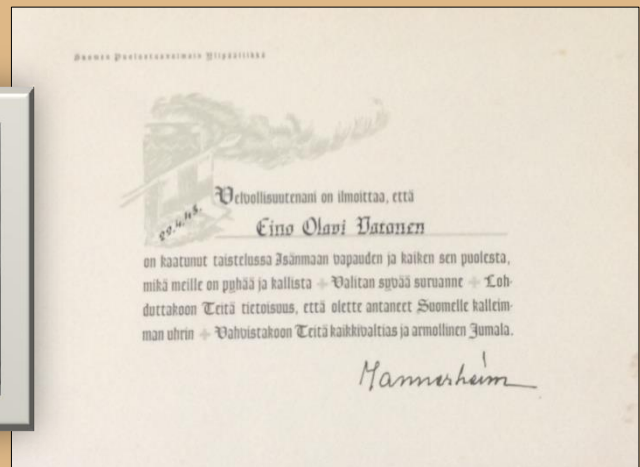

VATAS-POSTI

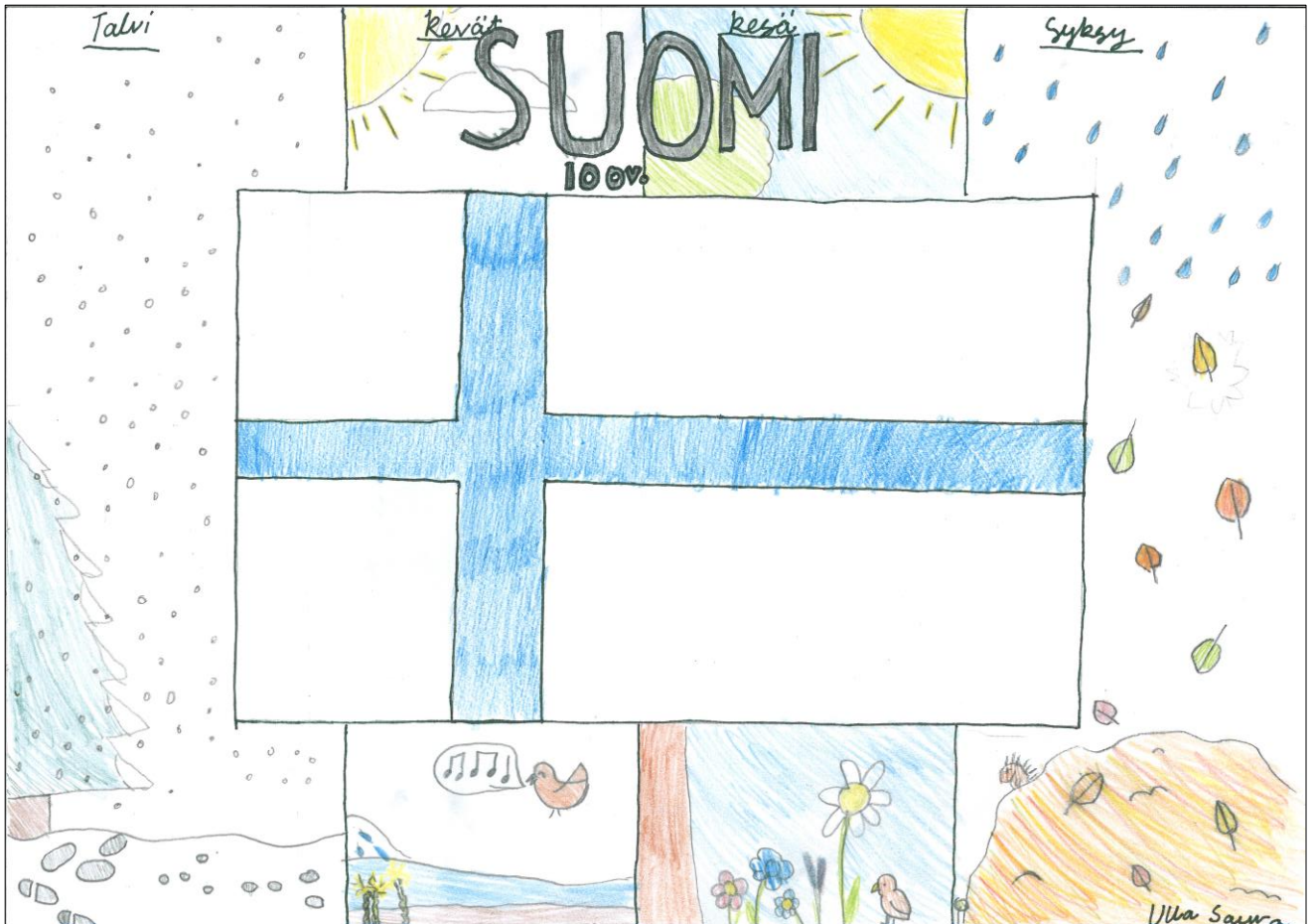
Vatasten sukuseura ry

Jäsenlehti n:o 14, lokakuu 2017

Onnea Suomi 100 vuotta

Ulla Sauran (10 v.) piirros.

Taiteilija-muotoilija Sanna Vatasen Virkatut moottorisahat -näyttelystä Suomen Metsämuseo Lustossa. Kuva: Aino Kurvinen

Kannen kuvat: Vatasten sukuseuran arkisto

Lehteä toimittaa Vatasten sukuseuran tiedotusryhmä: Jukka Hirvonen, Aino Kurvinen, Anneli Saarinen ja Kari Vatanen

Painopaikka: Saimaprint Oy

Puheenjohtajan palsta

Nyt kun kesä mennyt on

Näin aloitin syksyllä 2015 kirjoitukseni ja jatkoin: ”vai onko se jo mennyt”. Silloin oli avovedet melko lämpimiä vielä myöhäiseen aikaan. Kuluneena suvena ei ole ollut ollenkaan kovin lämmintä ainakaan täällä Uskalissa. Kajaanin etelästä on tullut tuulta enemmän kuin on tilatukaan. Eipä se meiltä sitä kysele, enempää kuin sitäkään, sopsisiko kastella hieman maata sateella. Sitäkin olisi riittänyt aika paljon vähempikin.

Vai onko se kesä mennyt? Eletään lokakuuta ja puinnit ovat täällä todella pahasti kesken. Kesää pitäisi olla vielä jäljellä. Saattaa vilja- ja monet muutkin vuoret hävitä ja ulkomailta pitää tuoda paljon muutakin kuin öljyä. Luin lehdestä elokuun alussa, että heinäkuun lämpösumma oli pienempi kuin vuonna 1987. Silloin jäi osa viljoista puimatta. Taitaa käydä nyt samoin.

Sukuseurassamme on mielestäni yksi erittäin hyvä asia nähtävillä. Vaikka puheenjohtaja ei saisi mitään tehtyä jostakin syystä, niin eipä huolta mitään. Yhdistyksemme muut toimijat ovat erittäin tehokkaita.

Olin noin kaksi vuotta tehokkaasti valittamassa omaa oloani muillekin kuin Marjatalle, vaimolleni. Varmaan sanavalmis tätini olisi jo kysynyt: ”Onko kipu muuallakin kuin joka kohdassa?” Äitini sisko oli sanomisissaan jopa niin tehokas, että sisarukset sanoivat ettei hänellä ole porstuaa suun edessä.

Ei antanut minun tehdä mitään raskaampaa, eikä kävellä reippaasti. Päänsärky oli melkein joka päivä vieraana, samoin, varsinkin iltapäivällä, liika lämpö. Työllistin lääkäreitä, kävin antamassa näytteitä, eikä löytynyt mitään aiheuttajaa. Viime toukokuussa pääsin viimein varjoainekuvaukseen ja löytyi sydämen luota suonesta kaksi pahaä tukkeutumaa.

Sen jälkeen rupesi elämä hymyilemään paremmin. Ennen toimenpidettä löytyi hammaslääkärillä tulehdus hampaan juuresta. Siihen loppui liika lämmön nousu ja päänsärkykin saatiin loppumaan aikuiskasvatuksella. Fysiatri kiskoi päätäni vähän ylemmäksi.

Jos et tunne olevasi kunnossa, niin älä usko lääkäriä vaikka hän ei löytäisikään mitään. Sinä itse tunnet kehosi parhaiten ja tiedät jos ei kaikki ole hyvin. Minä saan kiittää sairaanhoitajia, kun he painostivat, että pakko on löytyä joku syy. Onneksi löytyi tarpeeksi ajoissa, että pääsi jatko aika alkamaan.

Aikaisemmin jo mainitsin aktiivisesti sukuseurassamme toimivista henkilöistä. Lehtemme sivuilta saatte lukea heidän toimintansa tuloksista.

Kirjaryhmämme on aloittanut toimintansa todella tehokkaasti, mutta he kaipaavat työssään myös meidän apuamme. He tarvitsevat meidän kertomuksiamme ja tarinoitamme elämästä ja toiminnastamme Vatasten sukuun kuuluvina.

Sihteerimme ottaa vastaan niin juttuja kuin valokuviaakin ja niiden saamisesta olemme erittäin kiitollisia.

Tämä lehtemme kaipaa jokaiseen numeroon monta juttua ja tarinaa. Samoin valokuvat ovat enemmän kuin tarpeellisia. Älä jätä kynttilääsi vakan alle vaan kirjoita muistojasi ja kerro niistä toisillekin. Lehdellämme ei ole varastoa aineistosta, mutta niin saisi olla käytettäväksi seuraaviin lehtiin. Yritetään yhdessä pitää lehtemme kaksi kertaa vuodessa ilmestyvänä.

DNA-tutkimus on edistynyt ja alkaa kattaa kaikki sukuhaaramme. Hallituksemme jäsen on mm. käynyt hakemassa näytteitä jopa ulkomailtakin ja näin on saatu täydennettyä puuttuvia palasia.

Hyvää syksyä ja talvea Teille toivottaen.

Keväällä tavataan Kyösti Vatanen

Sattumalta kuuluisuuteen – Juhani Vatanen (2.3.1929 – 31.3.2016)

Suvun varhaisvaiheet

Juhani Vatasen sukujuuret ovat Tuupovaarassa. Suvun kantaisä on ollut noin 1650 Tohmajärven Uskaljärvellä syntynyt Petter eli Pekka Vatanen. Ensimmäinen asiakirjamaininta hänestä löytyy vuoden 1681 arvioveroluettelosta. Perhe on muuttanut Ilomantsin, sittemmin Tuupovaaran Konnuniemeen, jossa poika Pekka syntyi noin 1680 ja hänen poikansa Pekka 1715 naapurikylässä Luostarinvaarassa. Pekka ja hänen vaimonsa Anna Kuronen saivat yhdeksän lasta, joista poika Juho, hänen poikansa Antti, Antin poika Juho ja hänen poikansa lisäksi perheineen asuivat yhteensä noin 150 vuotta esivanhempiansa jälkeen samoilla asuinsijoilla Konnuniemessä ja Luostarinvaarassa, tosin lyhyitä aikoja välillä muissakin lähikylissä. Tuohon aikaan talonpojat eivät omistaneet maitaan vaan olivat torppareita tai vuokraviljelijöitä. Suuri osa Ilomantsia oli aatelisten omistamia verovapaita rälssimaita. Ilomantsissa monet kylät olivat tulleet sotakomissaari Henrik Cronstiernalle korvauksena hänen kruunulle hankkimistaan sotilastarvikkeista 1600-luvun puolivälissä. Läänitykset palautuivat kruunulle isossa reduktiossa kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin. Cronstiernan poika oli kuitenkin käyttänyt joitakin kyliä, mukaan lukien Konnuniemi ja Luostarinvaara, velan panttina ja näitä reduktio ei koskenut. Maa säilyi, tosin omistajaa vaihtaen rälssimaina 1800-luvun loppupuolelle asti. Rälssitilojen asukkailla oli tiloilleen käyttöoikeus mutta täydellistä omistusoikeutta heillä ei ollut. He saattoivat maksaa veroja kruunulle ja veronluotoisia maksuja maanomistajille.

Toimeentulo maaseudulla saatiin luonnosta, viljeltiin pääasiassa kaskeamalla, jonkin verran

Juhani Vatanen v. 1956.

harjoitettiin myös peltoviljelystä, metsästettiin ja kalastettiin. Kotieläiminä pidettiin lehmiä, hevosia, lampaista, sikoja ja kanoja. Konnuniemi sijaitsee Jänisjoen keskujärven Loitimon pohjoisrannalla ja on Ilomantsin vanhimpia kyliä ja Luostarinvaara on muutaman kilometrin päässä Jänisjoen varrella. On ollut luonnollista, että seutu on varhain asutettu, lähellä on hyvät kalavedet, hyvät kulkuyhteydet vesitse ja maaperä on sopivaa maanviljelykselle, ehkä koko seudun parhaat viljelysmaat ovat noissa kylissä. Maisemaa on sanottu alppimaiseksi korkeiden vaarojen takia.

Uusi vaihe suvun historiassa alkoi lisäksi Vatasen (s. 1850) aikana, elämä Konnuniemessä ja Luostarinvaarassa jäi taakse. Hän muutti muutamaksi vuodeksi Pietariin. Hänen poikansa **Antti** (1872–1937) asui ensin Kiihtelysvaaran Oskolassa, osti sitten tilan Antreasta ja toimi osuuskaupan sivumyymälän hoitajana. Antin poika **Tauno** (1893–1980) kouluttautui agrologiksi ja asui Juussa ja myöhemmin Ruovedellä ja perhe muutti 1944 Nurmijärvelle.

Vatasten ensimmäisiä ja nykyisiä asuinpaikkoja Tuupovaarassa. Kuvattu Luostarinvaaralta Konnunniemeen, taustalla Loitimojärvi.

Juhani Vatanen syntyi Ruovedellä 1929. Hän oli ensimmäisen tunnetun kantaisän Petterin jälkeläinen kymmenennessä sukupolvessa.

Juhanin isovanhemmat Antti ja Anna Vatanen Noskuassa 1936.

Lapsuus ja nuoruus

Perhe asui Ruovedellä Pekkalan kartanossa, jossa isä Tauno toimi kartanon ja meijerin kirjanpitäjänä. Antreassa Noskuan kylässä asunut Antti Vatanen menehtyi v. 1937, jolloin Tauno Vatanen lunasti tilan itselleen ja koko perhe muutti Antreaan. Sodan sytyttyä marraskuussa v. 1939 10-vuotias Juhani, **Jussi** istutettiin rekeen äidin ja sisarusten kanssa ja matka kohti Tammelaa alkoi. Isä-Tauno jäi vielä Noskuaan. Perhe asettui Helsingin Kallioon, josta Tauno oli ostanut osakkeen. 1941 Alko myi Rajamäeltä karjalaisille tiloja, joissa oli Ruotsin lahjoittamia puutaloja. Tauno myi Kallion osakkeen ja osti perheelleen tilan Rajamäeltä.

Kaipuu kotiin Karjalaan oli kova ja niinpä syksyllä 1942 perhe myi tilan takaisin Alkolle ja lähti kohti Antreaa. Onnea ei kestänyt pitkään ja hieman ennen juhannusta v. 1944 perhe oli pakon edessä ja evakkoon oli lähdeävä jälleen. Tauno oli töissä Viipurissa ja asui viikot siellä. 15-vuotiaan Jussin vastuulle jäi omaisuuden pakkaaminen. Kaikki mukaan otettava pakattiin puulaatikoihin, joihin merkittiin tilan nimi ja oma nimi. Laatikoita kuskattiin yötä myöden Kavantsaaren asemalle, josta ne kuljetettiin junalla Humppilaan. Tilanne oli vaarallinen, sillä vihollislinjat kulkivat vain puolen tunnin matkan päässä kotitilasta ja perhe olikin kylän viimeisten lähtijöiden joukossa. Kärrykyödyillä ja kävellen, lehmien ja lampaiden kanssa, perhe siirtyi Rantasalmelle, josta sitten pääsi junakyödyillä Viljakkalaan. Tauno lähti hoitamaan Alkon kanssa entisen Rajamäen tilan uudelleenhankintaa. Perhe kohtasi myös menetyksen, kun esikoispoika **Eino** kaatui 22.4.1944 Itä-Karjalan Krivillä. Eino on haudattu Antreaan, sankarihautaan.

Opiskelu ja työura

Elo asettui uomiinsa Rajamäellä ja Jussi jatkoi koulunkäyntiään iltaoppikoulussa Helsingissä. Jussi suoritti sen jälkeen keskikoulun 2 vuodessa ja Nurmijärven yhteiskoulun lukion. Samalla hän osallistui kotitilan töihin ja siellä AIV-rehun teon

lomassa opetteli saksan kieltä. Armeijan jälkeen Jussi kävi Liikemiesten Kauppaopiston, valmistuen sieltä 1953. Töihin Jussi hakeutui Järvenpään verovalmistelijaksi. Opiskelu kiinnosti edelleen ja työn ohessa Jussi luki Helsingin Yliopiston Oikeustieteellisen tiedekunnan pääsykokeisiin ja syksyllä 1956 hän aloitti oikeustieteen opinnot. Jussi työskenteli koko opintojensa ajan, ensin Järvenpäässä ja myöhemmin Helsingin maalaiskunnan verotoimistossa. Oikeustieteen kandidiksi Jussi valmistui 25.5.1961 ja vannoi virka- ja tuomarivalan 15.10.1962. Jussi nimitettiin Helsingin maalaiskunnan kunnanlakimiehen virkaan 1.12.1962. Eläkkeelle virasta Jussi pääsi v. 1992.

Juhanin isä Tauno Vatanen 1967.

Juhani ja Juhanin vanhemmat Anna-Rosa ja Tauno sekä sisar Pirkko Antrean Noskuassa 1940.

Jussin kollegan, Vantaan entisen apulaiskaupunginjohtaja Seppo Heinäsen muistot työajalta:

Varatuomari Juhani Vatanen teki pitkän uran Vantaan kaupunginlakimiehenä, vuodesta 1962 aina eläkkeelle siirtymiseensä saakka vuonna 1992. Tämän hänen kolme vuosikymmentä kestäneen kaupunginlakimiesuransa aikana Vantaa koki Suomessa aivan ainutkertaisen kasvu- ja kehitysprosessin, jonka aikana pienestä 50000 asukkaan Helsingin maalaiskunnasta kasvoi Suomen neljänneksi suurin, 180000 asukkaan Vantaan kaupunki. Suurten alueluovutusten vuonna 1956 pienentämä maalaiskunta joutui vastaamaan suuriin haasteisiin, jotka käynnisti raju elinkeinorakenteen muutos Suomessa, mitä seurasi väestön muutto maaseudulta kaupunkiin, erityisesti pääkaupunkiseudulle. Suurin osa seudulle suuntautuvasta muuttoliikkeestä kohdistui Helsingin maalaiskuntaan, mistä suuret rakennusliikkeet olivat hankkineet laajoja alueita asuntotuotantoa varten. Tuo muuttoliike toi kuntaan kiihkeimmillään yli 10000 asukasta vuodessa. Miten saattoi pieni maalaiskunta ja sen vähäinen organisaatio selvittää tästä haasteesta: sen oli kaavoitettava asuntoalueet, rakennettava tie- ja katuverkko, toteutettava ja rahoitettava vesihuolto ja muut kunnalliset palvelut, koulut, päiväkodit, terveyskeskukset ja sairaalat? Naapurissa oltiin sitä mieltä, että ei selviä ja niinpä Helsinki pyrki liittämään maalaiskunnan itseensä. Kiinnostuksen kohteena oli erityisesti maalaiskunnan alueen suuret rakennusmaareservit. Mutta kunta selvisi!

Luotiin ennennäkemätön toimintamalli, aluerakentaminen, mikä perustui kunnan ja rakennusliikkeiden ja rahoittajapankkien väliin aluerakentamissopimuksiin. Niissä sovittiin rakentajien osallistumisesta kunnalle muutoin kuuluvien tehtävien toteutukseen ja rahoitukseen saaden vastineeksi rakennusoikeutta maille. Keskeisinä arkkitehteina sopimuksille olivat kunnan puolesta kunnanjohtaja Lauri Lairala ja kunnanlakimies Juhani Vatanen, Vatanen sopimustekstien kirjoittajana ja niiden laillisuudesta huolehtijana. Rahoittajatahon edustajina sopimusneuvotteluihin osallistuivat mm. Työväen säästöpankin pääjohtaja Mauno Koivisto sekä Postisäästöpankin pääjohtaja Teuvo Aura. Sopimukset toimivat erittäin hyvin eikä niiden lainmukaisuutta saatu kyseenalaistettua. Aluerakentamissopimuksia tehtiin kaikkiaan lähes 20. Näiden sopimusten pohjalta syntyivät sitten mm. Myyrmäen, Martinlaakson, Pähkinärinteeseen, Koivukylän, Simonkallion ja Simonmetsän, Hakunilan ja Länsimäen suuret lähiöt. Ilman näitä sopimuksia kunta ei olisi mitenkään selvinnyt rajun kasvun haasteista eikä säilyttänyt itsenäisyyttään. Sopimusten merkitys oli paljon arvokkaampi kuin aikanaan yleisesti osattiin ymmärtää.

Helsingin maalaiskunnasta tuli Vantaan kauppa vuonna 1972 ja kaupunki vuonna 1974, mikä paransi kunnan mahdollisuuksia alueensa ja toimintojensa kehittämisessä. Kasvavan ja kehittyvän kaupungin lakimies vastasi myös lukuisista maanomistajien ja kaupungin välisten kauppakirjojen laatimisesta, kunnallisvaalien toteuttamisen lainmukaisuudesta huolehtimisesta ja yleisemminkin kunnan toimien laillisuuden vaalisesta. Pitkäaikainen työtoveri muistaa Juhani Vatasen pätevänä juristina, joka ei jäänyt vastausta vaille kiperissäkin juridisissa kysymyksissä. Hänet oli myös helppo tavoittaa huoneestaan, jonka ovi oli aina auki meille nuoremmille virkamiehille kysymyksiemme. Opimme tuntemaan Juhani Vatasen ehdottoman oikeudenmukaisena ja tasapuolisena neuvottelijana, joka ei esimerkiksi koskaan käyttänyt kunnan vahvemman osapuolen asemaa hyväksi neuvotteluissa eikä antanut omien mieltymysten vaikuttaa ratkaisuihin. Mahdotonta oli ajatella, että Juhani Vatanen olisi kertaakaan kallistanut korviaan korruption houkutuksille, joita kunnanlakimies tehtävässään varmasti useastikin kohtasi. Hän ei ollut minkään puolueen jäsen eikä hänen oma poliittinen kanta tullut koskaan näkyviin. Vasemmistolainen hän ei kuitenkaan ollut.

Ehkäpä virkauransa kiperimpään tehtävään Juhani Vatasen joutui vuonna 1978. Kaapattu Finnairin Caravelle seiso kiitotiellä sisällään kaappari ja hänen matkustajista ottamansa panttivangit. Juhani Vatanen ei meille työtovereille tapauksesta mitään kertonut, saatiikka, että olisi omalla panoksellaan kaappauksen laukeamiseen kerskunut. Aihetta siihen olisi kyllä ollut. Yhteenkään median haastattelupyyntöön hän ei myöskään suostunut.

Perhe

1950-luvun alkuvuosina Jussi alkoi viettää aikaa sisarensa **Pirkon** luona Järvenpäässä epäilyttävän paljon. Sisarelle valkeni pian, että ei se isoveli hänestä niinkään ollut kiinnostunut, vaan hänen asuinkaveristaan **Kaarinasta**. Kihloihin mentiin ja häitä tanssittiin 4.9.1954. Naimisissa pariskunta ehti olla kunnioitettavat 53 vuotta, ennen kuin Kaarina menehtyi v. 2007. Pariskunta asui pitkään Järvenpäässä, jossa molemmilla oli työpaikka. 1960-luvun puolivälissä Jussi ja Kaarina muuttivat Helsingin maalaiskunnan Hiekkaharjuun. Siellä oloaikana perheeseen tuli tyttö, **Minna**. V. 1970 perheelle valmistui omakotitalo Koivukylään, jossa Jussi asui yli 40 vuotta. Perhe oli Jussille todella tärkeä, varsinkin Minna-tytär. Hänen kanssaan Jussi puuhasi kesät talvet: retkeilyä, urheilua, uimista, lukemista, lauantai-kaupassakäyntiä.

Harrastukset ja vapaa-aika

Jussi oli intohimoinen liikkuja. Talvella hiihto oli ykköslaji ja kilometrejä tuli paljon. Autotallissa

Jussilla oli oma työtila, jossa hän saattoi huoltaa suksiaan. Voidepurkkeja löytyi moneen keliin ja silitysrauta oli aina valmiina käyttöön. Kesällä hiihdon korvasi pyöräily. Senkin parissa kilometrejä taittui tuhansia ja tuhansia. Monesti Jussi oli jo ennen kukonlaulua lenkillä, oli mukava pyöräillä auringonnousun viileydessä ja samalla valmistautua tulevaan työpäivään. Pikkurahaa piti olla aina mukana, jos sattui käymään niin, että pyörän kumi puhkesi kesken lenkin. Kerran kun joutui parikymmentä kilometriä kävelemään pyörää taluttaen, ennen kännykkäaikaa, oppi nopeasti, että pitää olla varasuunnitelma kotiinpaluulle. Kotona oli sitten sauna ja uima-allas, jossa Jussi ui miltei päivittäin. Ei tarvittu kesämökkiä. Keilailuun Jussi tutustui veteraani-ikäisenä ja siitä muodostui hänelle erittäin läheinen ja tärkeä harrastus. Eikä Jussi huonokaan siinä ollut. Menestystä tuli aina EM-kisoja myöden. Parhaana saavutuksena EM-veteraanien 75-vuotiaiden viides sija. Jussi kulki myös Minnan urheiluharrastuksen mukana kuskina ja kannustajana.

Matkustelu oli myös Jussin mieleen. Kaarinan kanssa he kävivät mm. 60- luvulla Libanonin Damaskoksessa ja USA:ssa New Yorkissa ja Niagaran putouksilla. Myöhemmin perhe vieraili lomakohteissa mm. Kanarialla ja Marokossa sekä Israelissa ja Keniassa.

Jussi oli mukana perustamassa Tikkurilan Rotaryklubia v. 1971 ja hän toimi klubissa paria viimeistä elinvuottaan lukuun ottamatta erittäin aktiivisesti.

Eläkevuotensa Jussi vietti vaimonsa kanssa ulkoillen, urheillen ja matkustellen. Tyttären poikiakin tuli hoidettua ja heidän urheiluosaavutuksiaan seurattua. Jussilla oli vähän jäärän vikaa, kun hän vielä 82-vuotiaana kaatoi yksin itsensä paksuisia puunrunkoja käsisahalla ja köysillä ja kiipesi tasakattoisen kotinsa katolle luomaan lumia. Ja kaikista näistä tempauksistaan hän kertoi aina vasta jälkikäteen.

Sattumuksia Jussin elämässä

Välirauhan aikana Noskuassa perheen tilalle oli määrätty venäläinen sotavanki, Ivan. Isä-Taunon ollessa töissä Viipurissa, vangin vahtiminen jäi Jussille. Aamuisin vangit saatettiin tiloille ja päivän ajan he osallistuivat tilan töihin ja illalla heidät saatettiin takaisin kasarmille. Teini-ikä kynnöksellä oleva Jussi toimi myös saattajana, kivääri olalla. Aika hurjaa kuvitella nykypäivään.

Juhani Vatanen joutui sattumalta mukaan 1978 tapahtuneeseen maamme ensimmäiseen lentokonekaappaukseen. Koneen kaapannut oululainen liikemies Aarno Lamminparras halusi tunnetun juristin välittäjäksi hänen ja viranomaisten välille. Koska kyseistä lakimiestä ei tavoitettu, kaappaja suostui siihen, että joku puolueeton lakimies käy, kunhan hänellä on valtuudet neuvotella. Vantaan palopäällikkö Yrjö Salkola, joka oli jäsenenä Helsinki-Vantaan lentokentälle perustetussa kriisiryhmässä, soitti Vatasen kotiin ja sai kuulla, että Jussi on – yllätys, yllätys, keilaamassa. Salkola soitti Talin keilahalliin ja pyysi Juhani Vatasta puhelimeen. Tilanteen vakavuuden selvittyä, Jussi riensi

vaihtamaan vaatteet ja ajoi kiireesti Helsinki-Vantaan lentokentälle. Siitä alkoi varmasti hänen elämänsä pelottavin vuorokausi.

”Eihän tuollaisessa tilanteessa voi kieltäytyä, kaikki tapahtui niin nopeasti, ettei siinä ehtinyt edes ajatella tilanteen vakavuutta ja mahdollisia seurauksia”, totesi Jussi tilanteen jo lauettua. Palopäällikkö Salkola totesi haastatteluissa Jussin roolista seuraavaa: ”Hänen osuutensa asiassa oli ehkä suurempi kuin saatamme arvatakaan. Tärkeintähän oli, että hän pystyi luomaan luottamukselliset suhteet kaappajaan. Ja siinä hän onnistui erittäin hyvin. Kaappaukseen sisältyi monia kriittisiä hetkiä. Vatasen oma henki oli kaiken aikaa vaarassa.” Juhani Vataselle myönnettiin kaappauksen onnistuneesta hoidosta Suomen Leijonan ritarikunnan I luokan ritarimerkki.

Lentokonekaappaus 30.10.1978

(Perustuu Jussin autenttiseen selostukseen tapahtumien kulusta)

Lentoasemalle saavuttuaan, Jussi ohjattiin ensin lennonjohtotorniin ja sieltä lentoaseman väestösuojaan, jossa toimi johtokeskus. Johtokeskuksesta Jussi oli puhelinyhteydessä kaappajaan, joka vaati, että Jussin on saatava mukaansa valtakirja, jossa hänet valtuutetaan neuvottelemaan Finnairin puolesta. Mukaan piti ottaa myös kaksi pulloa viskiä. Saatuaan kyydin koneen lähelle, Jussi käveli koneen vasemmalle puolelle, jonka oviaukossa lentoperämies odotti kaapparin ase osoitettuna itseensä. Jussi ojensi valtakirjat ja viskipullot kaapparin käskystä perämiehelle ja pian sen jälkeen perämies auttoi Jussia kiipeämään koneeseen.

Koneessa kaappari, perämies ja Jussi siirtyivät kapteenin luokse ohjaamoon. Kone lähti jonkin ajan kuluttua kohti Oulua ja pian lähdön jälkeen kaappari ilmoitti vaatimuksensa: 675.000 mk sekä sitoumuksen valtiolta, että saatuja rahoja ei perittäisi takaisin saajiltaan. Rahat oli tarkoitus antaa sekä kaapparin perheelle että muutamalle järjestölle. Jussi sai hoidettua asiat niin, että

rahalähetykset sekä liikenneministerin antama vakuutus rahojen takaisinperinnän estämisestä onnistuttiin saamaan matkaan kohti Oulua. Itselleen kaappari ei halunnut mitään, koska suunnitteli kaiken päätteeksi surmaavansa itsensä. Jussi yritti kaikin keinoin saada kaapparia muuttamaan suunnitelmansa itsensä surmaamisen osalta. Tunnelmat vaihtelivat koneen sisällä uhkaavasta kepeään. Koko ajan täytyi olla valppaana ja varoa kaikkea sanomaansa. Kone kierteli Oulun yläpuolella niin kauan, kunnes saatiin ilmoitus, että rahoja ja vakuutusta kuljettanut kone oli laskeutunut Oulun kentälle. Rahakoneessa oli mukana myös poliiseja sekä sotilaita.

Kaapatun koneen laskeuduttua, kaappaja vaati rahoja sekä telex-sanomana lähetettyä vakuutusta toimitettavaksi koneeseen. Jussi tarkisti vakuutuksen ja lähti sitten kaapparin vaatimuksesta toimittamaan lunnasrahoja kaapparin vaimolle, joka oli hälytetty kentälle konetta vastaan. Jussi kiipesi alas koneesta ja lähti kävellen kohti lentoasemarakennusta. Kaappari oli antanut Jussille takarajaksi klo 23.30, johonka mennessä hänen tulee olla takaisin koneessa luovutuskuitti mukanaan. Jussi luovutti rahasalkun rouva Lamminpartaalle, joka allekirjoitti kuitin. Jussi palasi koneeseen juuri ennen määräajan päättymistä.

Kone lähti takaisin kohti Helsinki-Vantaan lentoasemaa. Koneen laskeuduttua Jussi lähti taas kaapparin vaatimuksesta toimittamaan loppuja rahoja kaapparin valitsemille järjestöille. Toisen järjestön edustaja ei saapunut paikalle sovitusti, joka aiheutti turhaa huolta määräaikojen pitämisen suhteen. Jussin kun oli taas määrä saapua takaisin koneelle allekirjoitetut kuitit mukanaan tiettyyn kellonaikaan mennessä. Asia hoitui ja Jussi pääsi palaamaan koneelle ajoissa. Kaapparilla oli tapahtumien aikana tapana hermostua, jos jokin ei mennyt hänen määräystensä mukaisesti. Monien vaiheiden jälkeen kaappari antoi Jussille ja seitsemälle panttivankina olleelle naismatkustajalle luvan poistua koneesta. Perämies auttoi ensin Jussin

maahan, jonka jälkeen he yhdessä autoivat matkustajat yksi kerrallaan alas koneesta. Tuolloin kello oli 2 sunnuntaiaamuyöllä. Jussi meni suoraan johtokeskukseen, josta hän pääsi lopulta kotiin sunnuntaina päivällä.

Johtokeskuksesta käsin valvottiin kaappauksen viimeiset vaiheet, kun kaappari lopulta lennätti koneen takaisin Ouluun ja vaati päästä esteettä kotiinsa maanantaihin saakka, jolloin hän lupasi antautua poliisille. Näin tapahtui ja kaappari kyydittiin vaimonsa luokse. Kaappari pidätettiin kuitenkin äkkiryynnäköllä jo sunnuntaina.

Näin Juhani Vatasesta tuli tahtomattaan kuuluisuus.

Jussi ei antanut aiheesta kuin yhden haastattelun Keski-Uusimaa lehdelle. Muiden lehtien, mm. Helsingin Sanomien ja monien ns. viikkolehtien haastattelupyynnöistä hän säännönmukaisesti kieltäytyi. Tämä lienee syynä siihen, että tapahtumasta kirjoitetussa kirjassa ja varsinkin sen mukaan tehdyssä elokuvassa neuvottelijalakimiehen rooli on esitetty kovin laimeana ja suorastaan vääristeltynä.

Jussi oli perin vaatimaton ihminen, joka ei halunnut tehdä itsestään koskaan numeroa. Hän oli erittäin vastuuntuntoinen, avulias ja vieraanvarainen mutta inhosi olla esillä muuta kuin työnsä puolesta. Sitä hän piti virkaansa kuuluvana lisänä, joka vain piti hoitaa. Ja hyvin hän työnsä hoitikin. "Antaa muiden kehuskella ja esittää", tätä hän jaksoi toistaa kerta toisensa jälkeen, kun joku tiedusteli, miksei hän nosta itseään esille. Liikaa vaatimattomuutta vai ei, mutta se oli hänen tyyliinsä loppuun asti. Hän hoiti itselleen uskotut ja kuuluvat asiat huolellisesti ja aina ajallaan ja hyvin mietittynä. Se nyt vaan kuului asiaan, ei siitä tarvinnut erikseen kiitellä.

Minna Vatanen-Salmi
Matti Koponen

Kalevalan laulumailla Vatasia jäljittämässä

Rajan takana, Vienan-Karjalassa asuu paljon Vatasia. Sukuseura teki elokuussa 2013 bussiretken Vuokkiniemeen, Uhtualle (nykyinen Kalevala) ja Kostamukseen tarkoituksena tavata ja haastatella Vatasia, ottaa selvää mistä ja milloin Vienan Vataset mahdollisesti olivat sinne menneet. Olin mukana matkalla ja siitä jäi kaipuu palata uudestaan sinne, missä vielä vienankarjalaisuus näkyy ja kuuluu jokapäiväisessä elämässä. Kiinnostuin myös rajantakaisista Vatasista, jotka ovat oletuksen mukaan muuttaneet sinne Suomesta muutama sata vuotta sitten.

Tämän vuoden kesäkuussa minulla olikin mahdollisuus lähteä saman matkanjohtajan, Tarja Lehtolan järjestämälle matkalle samoille kylille kuin aikaisemmallakin matkalla, tosin matka oli nyt yhtä yötä pidempi, joten sain kokea ja nähdä uusiakin maisemia.

Matka rajan taa on kuin aikahyppäys viime vuosituhannelle ennen sotia. Harmaat hirsitalot nököttävät aidatuilla pihamailla, jossa koira haukkuu ohikävelevää kulkijaa ja kissa paistattelee päivää laiskasti ikkunalaudalla. Yhtä harmaitten kylyjen piipuista nousee illansuussa savu kohti tyyntä iltaa ja polkua pitkin astelee mummo vihdan kanssa lämpimiin löylyihin. Vesi nostetaan kaivosta tai toisissa kylissä tankkiauto tuo vesipysäkeille juoma- ja käyttöveden asukkaiden maitokärryillä tuomiin tonkkiin ja kanistereihin, koska pohjavesi on juomakelvotonta siinä olevien suurten mineraalipitoisuuksien vuoksi. Kiireettömyys ja rauha on käsinkosketeltavaa, samoin ihmisten ystävällisyys. Jos vain pysähdyt ottamaan valokuvaa pihasta, rakennuksesta tai maisemasta, heti tulee portaille talon asukas, useimmiten vanhempi nainen tai mummo, pyytää kauniilla, hyvin ymmärrettävällä karjalan kielellä käymään sisään ja alkaa ”pagisemaan tsarinaansa”. Tsaijua tarjotaan, jos vain vieras ehtisi istuutumaan pienen tuvan pöydän äärelle. Tsaijuvesi keitetään valurautaisella puuhellalla tai pienellä sähkölevyllä. Tunnelma on kuin ennen mummolassa, kello raksuttaa seinällä aikaa, tiskipöydän reunalla on peltinen pesuvati astioille ja kauniisti kirjottu käsipaikka seinällä. Suurimmassa osassa

kyliä on sähköt ja lähes jokaisen talon harmaitten hirsiseinien ulkopuolella on lautasantenni kertomassa, ettei talon asukas suinkaan ole tietämätön suurenmaailman asioista, vaikka elämä muuten on vaatimatonta, jopa toisilla köyhää.

Karjalaisuus näkyy ja kuuluu

Edelliseen matkaan verrattuna kylissä näki enemmän aivan uusia hirsitaloja ja vanhoja taloja korjattiin. Jonkinlainen tulevaisuuden toivo ja innostus on valtaamassa nukkuvat kylät. Oman Karjalan kansan kulttuuri ja juuret ovat tärkeitä ja niitä halutaan vaalia ja kasvattaa lapsetkin tietoiseksi niistä. Tosin työtä ei paljon ole tarjolla noissa syrjäkylissä, joten jälkikasvu muuttaa työn perässä kaupunkeihin, monet Kostamukseen. Lapsenlapset eivät enää osaa karjalan kieltä, jollei heidän vanhempansa sitä heille opeta aktiivisesti. Vuokkiniemen kylässä kuitenkin noin 80% asukkaista puhuu vielä karjalaa ja kylän koulussa panostetaan kielen ja kulttuurin säilyttämiseen. Vuokkiniemen kylä voittikin tänä vuonna suomalais-ugrilaisen kulttuurikylän tittelin. Tälläkin matkalla saimme kuulla tuttuja, Suomessakin laulettavia kansanlauluja karjalan kielellä esitettyinä.

Itsepäinen Vatanen

Vuokkiniemi, niin kuin moni muukin Vienan kylistä autioitui ns. varassodissa 1500-1600-luvuilla. Historia kertoo, että Kostamuksen alueen tyhjenneisiin kyliin muuttivat Suomesta kolme sukua: Pöksyset, Ruhaset ja Vataset.

Perimätieto kertoo Vatasten muuttaneen Iisalimesta. Vatasia löytyykin miltei joka kylästä, kun huomaa vain kysellä. Kun heitä haastattee, he kertovat esi-isiensä olevan lähtöisin joko Kostamuksesta tai sen lähistöllä olevasta Kontokin kylästä.

Vatasten sukuseuran matkalla 2013 kohtasimme Vatasia Kalevalassa ja Kostamuksessa. Kalevalassa haastattelemamme Viktor Vatanen ei osannut kertoa esi-istään muuta kuin että he olivat muuttaneet Kontokista. Sen sijaan Kostamuksessa saimme Valentina Vataselta paljon tietoa hänen suvustaan.

Kalevalassa on suojeltu ns. Jamasen aitta, Kuittijärven törmällä seisova pieni mökki, joka on ainoa talo, jossa todistetusti on voitu sanoa Elias Lönnrotin pitäneen kortteeria runonkeruumatkoillaan. Viime sotien jälkeen Niina Vatanen asettui taloon asumaan. Jyrkällä rantarinteellä olevat talot haluttiin jossain vaiheessa purkaa, mutta Niina Vatanen ei suostunut lähtemään kodistaan. Niin talo jäi purkamatta ja myöhemmin sen historiallinen arvo ymmärrettiin, ja nykyään sen seinässä on kyltti, jossa kerrotaan talon historia. Mökistä tulikin sitten lempinimeltään ”itsepäisen Vatasten talo”. Edellisellä matkalla oven avasi vanhempi nainen, Vatanen hänkin, mutta jostain syystä hän ei ollut halukas kertomaan meille uteliaille mitään. Tämän-kesäisellä matkallani näin pihapiirissä pieniä lapsia. Naapurin mukaan talossa asuu edelleen Vatasia. Valitettavasti minulla ei ollut aikaa käydä jututtamassa talon asukkaita paremmin.

Sukuseuran DNA-projekti ja tapaaminen Vuokkiniemellä

Vatasten sukuseurassa on menossa projekti, jossa jokaisesta eri Vatasten isälinjaisesta sukuhaarasta pyritään ottamaan sukuseuran maksamana DNA-näyte. Näin yritetään löytää se mahdollinen yhteinen esi-isä tai saada selvyys, olemmeko ylipäätään samaa sukua. Minulla oli mahdollisuus ja suuri ilo tavata Vuokkiniemellä Nikolaj Mikitänpoika Vatanen. Olimme sopineet

tapaamisen jo etukäteen hänen tyttärensä Milan välityksellä, ja että Nikolaj haluaa antaa oman DNA-näytteensä sukuseuran käyttöön. Niinpä sain vieraila hänen kauniissa kodissaan ja jutella hetken sukuasioista. Jännittävintä oli tietysti näytteen ottaminen, ajatus siitä, että kuljetan ”kallisarvoisen” näytteen rajan yli Suomeen ja lähetän sen sitten analysoitavaksi Yhdysvaltoihin. Itse näytteen ottaminen on nopea ja helppo toimenpide: kahdella pumpulipuikolla rapsutetaan kummankin posken sisäpuolta minuutin verran ja puikot säilötään pieniin näyteputkiloihin jotka sitten suljetaan ja laitetaan kirjekuoreen. Nikolaj oli iloinen ja tyytyväinen kohtaamiseemme, vaikka aikaa ei ollut kovin paljon varattuna vierailulle. Sain ojentaa sukuseuran puolesta kiitokseksi hänelle Anni Lankisen ”Muisteluksia”-kirjan ja Liisa Kopsen kutomat lämpimät vanttut ensitalven pakkasiin. Halaten ja Nikolajin sanoin: ”jos ei sukua oltaiskaan niin Vatasia kumminkin”, erosimme lyhyestä, lämpimästä kohtamisesta. Mukana tapaamisessa oli myös Suomessa asuva Nikolajin tytär Mila ja hänen miehensä Matti Kyyrönen, jotka viettivät kesälomaa Vuokkiniemessä. Poikkesin heidän Kuittijärven rannalla olevan kesämökkinsä pihamaalla ja sain nähdä Nikolajin tekemän tervatun veneen, joita hän yhä rakentaa.

Kostamuksen jättiläiskansa

Vatasten muutto Kostamuksesta ja Kontokista muihin kyliin johtui osittain Kostamukseen rakennetusta valtavasta kaivoksen lietealtaasta, joka peitti alleen vanhan Kostamuksen kylän. Nikolaj Vatasten koko perhe muutti Vuokkiniemeen 1950-luvun alussa. Rakas koti oli jätettävä veden valtaan ja alle.

Mielenkiintoisena, ehkä karmeanakin yksityiskohtana Nikolaj kertoi, kuinka omin silmin näki, miten vuosisatoja vanha Kostamuksen hautausmaa peittyi veden alle. Ennen muinoin tehtiin vainajalle arkku isosta koivun rungosta, halkaisten runko pituussuunnassa kahtia, kovertaen toisesta puolikkaasta pohjan ja toisesta puolikkaasta arkun kannen. Nämä satoja vuosia

säilyneet arkut nousivat veden mukana pintaan tuoden vainajat mukanaan. Nikolaj kertoi nähneensä parimetrisiä vainajia, joilla oli vielä jäljellä jalassa tuohesta tehdyt kippurakärkiset virsut. Hän oli silloin nuorukainen ja tämä näky on jäänyt ainiaaksi hänen silmiensä eteen. Vaikka tarina tuntuu uskomattomalta, niin historiassa kerrotaan Vienassa asuneen muinoin jättiläiskansaa, joka oli huomattavan pitkää verratessa senaikaisiin ihmisiin.

Vielä kerran Vienaan?

Vienan matkalla yövyimme viimeisen yön kauniissa Jyskyjärven kylässä kotimajoituksissa. (Edellisen yön olin nukkunut Kalevalan kirkossa, mikä sekkin on kokemus sinänsä). Tsirkka-Kemijoen varrelle rakennetussa kylässä silmiinpistäviä ovat pitkät puiset riippusillat, joita pitkin kyläläiset kulkevat joen toiselta puolelta toiselle, elleivät ylitä sitä ”venehellä”. Kuulin, että sielläkin asuu Vatasia, joten totesin matkan loputtua, että pitänee lähteä ainakin vielä kerran

runokylään jututtamaan nimenomaan Vatasia. Molempien tekemieni matkojen jälkeen on pitänyt ensin toipua henkisesti kulttuurieron tuomista vaikutuksista mielenmaisemaan, mutta ennen kaikkea fyysisestä rasituksesta, mitä Vienan tiet saavat aikaan. Kun on neljä päivää jyräyttänyt auton kyydissä, jonka keskinopeus on ollut noin 25 km tunnissa ja katsellut pitkästyttävän matkan ajan samanlaisena toistuvaa tienvarsipusikkoa, menee aikansa ennekuin on valmis lähtemään takaisin, vaikkakin itse kylää ja ympäröiviä järvimaisemia sekä ystävällistä Karjalan kansaa tuleekin ikävä. Vienan-Karjalan Vataset, olivatpa he kaukaista tai läheisempää sukua meille, ovat sielultaan ja sydämeltään niin tutunoloisia, että on helppo uskoa heidän menneen Suomesta Vienaan.

Nikolajsta otettu DNA-näytteen testituloksena on jo valmistunut, ja antaa jotain lisätietoa Vienan runokyläisten Vatas-suvusta. Siitä kirjoittaa Anssi Saura erillisessä jutussaan.

Anneli Saarinen

Vienassa Vatasten neljäs DNA-linja

Ari Kolehmainen ja minä kirjoitimme Vatas-postin viime syksyn numeroon katsauksen Vatasten suvun DNA-tuloksista. Sukunimi periytyy isältä pojalle samalla tavalla kuin Y-kromosomi. Kerroimme, että Vatasten Y-kromosomit kuuluvat N-haplotyyppiin. Siihen kuuluu noin 70 % itäsuomalaisista miehistä, joten tulos ei ole kovin yllättävä. Tuohon mennessä Vatasten suvussa oli löytynyt kolme erillistä linjaa: ensiksi Hammaslahden, Iisalmen ja Kääriänsaaren, toiseksi Tuupovaaran ja Vatalan ja kolmanneksi Heinävaaran ja Rautavaaran Vataset.

Vatasten suvun DNA-linjat ovat samaa alkuperää. Ne ovat kuitenkin eronneet toisistaan niin kauan sitten, että yhteinen kantaisä ei ole ollut nimeltään Vatanen. Todennäköisin syy eroihin on, että vävy on taloon tullessaan ottanut talon nimen. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi on toinen mahdollisuus. Näissä tapauksissa sukulaisuus välittyy äidin kautta. Vielä on olemassa mahdollisuus, että esimerkiksi ottopolvi on saanut talon nimen.

Anneli Saarinen on saanut DNA-näytteen Vienan Vatasista, tarkemmin sanoen Nikolajilta Vuokkiniemeltä. Se eroaa kaikista kolmesta edellä mainitsemastani. Kyseessä on neljäs suvustamme löytynyt N-haplotyyppin linja. Nyt olisi tietenkin kiinnostavaa saada parikin näytettä lisää Vienasta.

Olen Vatas-postin tässä numerossa kertonut, miten ortodoksinen karjalaisväestö pakeni Käkisalmen läänistä 1600-luvulla. Useimmat lähtivät itään tai kaakkoon, mutta olipa myös Vienaan lähtijöitä. Siellä riitti kalaisia vesiä ja korpia kaskettaviksi. Kuittijärven pohjoisrannalle Uhtuaan nousi kylä jo pitkän vihan aikana eli 1500-luvun lopulla. Katovuodet ja sodat toivat siirtolaisia Vienaan myöhemminkin. Yleensä Viena kehittyi rauhallisesti. Siellä säilyivät karjalainen kulttuuri ja runonlaulanta.

Anssi Saura

Kauas läksit karjalainen

Anssi Saura

Olen lainannut otsikon Helmi ja Pertti Virtarannan samannimisestä kirjasta vuodelta 1986. He kertovat Pohjois-Karjalan väestön vaiheista vuosien 1580 – 1658 välillä. Tuolloin lähes kaikki ortodoksiset alkuperäiset asukkaat muuttivat Venäjälle. Heidän tilalleen tuli luterilaisia lännestä ja etelästä. Tämän päivän pohjoiskarjalaiset – Vataset mukaan lukien – ovat suurimmaksi osaksi näiden tulokkaiden jälkeläisiä.

Ari Kolehmainen mukaan ensimmäinen maininta Vatasista on Joroisista vuodelta 1541. Pohjois-Savon uudisasutus oli jo tätä ennen levinnyt Iisalmen reitin latvavesille asti. Vatasia tiedetään olleen Kuopion seudulla ja Rantasalmella, josta he siirtyivät Kainuuseen. Kaski- ja erämiehet liikkuvat laajalla alueella, joten tarkempi paikantaminen voi olla vaikeaa. Yritän seuraavassa kertoa lyhyesti siitä, miten Pohjois-Karjalan väestö vaihtui karjalaisesta savolaiseksi. Dramaattinen tapahtuma vaikutti syvästi Vatasen suvun vaiheisiin.

Karjalaisten maa

Keskiajalla Karjalan maa oli jaettu kahtia. Lännessä, Ruotsin Itämaassa, valtaa piti Turun piispa tukenaan Viipurin linna. Idän puolella vastassa oli Bysantin kullanhämyinen jumalanpalvelus ja Novgorodin kauppatasavalta. Pähkinäsaaren rauhassa vuonna 1323 vedettiin lännen ja idän välille raja. Savilahden eli Savon, Jääsken ja Äyräpään kihlakunnat tulivat kuulumaan länteen. Raja kulki Karjalan Kannaksen Rajajoesta Varkauden seudulle, ja siitä hiukan epämääräisesti Pyhäjoelle Pohjanlahden rannalle. Karjalaisten kiinteästi asuman alueen itäosa muodosti Novgorodin Vatjan viidenneksen.

Joensuun lyseon historian lehtori Johan Vilhelm Ronimus julkaisi vuonna 1906 käännöksen Vatjan viidenneksen verokirjasta vuodelta 1500. Novgorod oli joutunut Moskovan valtaan vuonna 1478 ja suuriruhtinas Iivana III selvitytti alueen verotuspohjan. Tällaisia selvityksiä oli tehty aiemminkin, mm. 1240-luvulla. Novgorod maksoi tuolloin veroa Venäjää hallinneelle Batu-kaanille. Näin vanhat verokirjat eivät ole säilyneet. Emme siis tiedä, paljonko oravannahkoja Tšingis-kaanin pojanpoika sai vaikkapa Uskalin kylästä.

Novgorodin Karjalan eli Korelan ujestin keskus oli Käkisalmen eli Korelan kaupunki. Tämä alue jakautui seitsemään *pogostaan* eli kirkkopitäjään. Nimi johtuu Jumalan venäläisestä nimestä ”Bog”. Pohjois-Karjala – tai kuten silloin sanottiin, Taka-Karjala – kuului Ilomantsin, Kurkijoen, Salmin ja Sortavalan pogostoihin. Näiden pohjoisten pogostojen rajat eivät olleet kiinteitä, vaan eri pogostojen kyliä syntyi toisten sisälle. Verotuksen yksikkönä oli *jousi*, metsästyksen kykenevä mies. Jousien lukumäärästä voidaan päätellä Pohjois-Karjalan koko asukasmäärä. Se on vuonna 1500 ollut 2.000-2.500 henkeä. Eränkävynä oli perinteinen elinkeino. Se kannatti vähitellen yhä huonommin ja niinpä väki siirtyi kaskitalouteen. Lähinnä viljeltiin ruista. Luonnonniityiltä saatiin heiniä. Lehmiä oli vähän, sillä kaskiviljely ei vaatinut lantaa. Lampaat söivät talvella lehtikerppuja.

Pogostat koostuivat *perevaaroista*. Kylät, joiden asukkaat katsoivat olevansa lähtöisin samasta alkukodista, muodostivat perevaaran eli veronkantopiirin. Siihen kuuluivat asukkaiden kaukaisetkin omistukset. Kotoiselta tuntuva karjalainen sana ei liity perheeseen tai vaaraan. Se johtuu venäjän oluen panoa tarkoittavasta sanasta ”perevarit”. Sukulaiset kokoontuivat

silloin tällöin yhteisiin pitoihin. Niissähän olutta tarvittiin. Pohjois-Karjalan perevaarat olivat lähtöisin Laatokan rannikon ja saariston karjalaisasutuksesta, tarkemmin sanoen Sortavalan seudulta.

Harmina savolaiset

Savilahti, Mikkelin tienoille syntynyt Savo, oli 1100-luvulla selkeästi karjalainen. Savolaisten puheenparsi on kehittynyt karjalaisesta ja heidän erämaansa olivat yhteisiä laatokankarjalaisten kanssa. Karjalaiset joutuivat tuohon aikaan idän kirkon piiriin ja samalla jonkinlaiseen liittosuhteeseen Novgorodin kanssa. Tämä vahvistui vuoden 1227 joukkokasteessa. Siitä taas seurasi selkkauksia lännessä hahmottuvan Ruotsin kanssa. Lopulta Novgorod vuonna 1278 nielaisi Karjalan. Karjalaiset nousivat kuitenkin v. 1307 kapinaan venäläisiä vastaan. Nämä perustivat v. 1310 Vuoksen alajuoksulle tuekseen Käkisalmen linnan, mutta ylempänä Vuoksen varrella sekä Savossa asuvat karjalaiset Novgorod menetti. Heidät houkuteltiin kääntymään katoliseen uskoon. Pyhimysten mukaan annetut sukunimet jäivät kertomaan isien joskus olleen kreikanuskoisia. Meidän nimemme johtuu kreikkalaisen Thaddaios-nimen venäläisestä muodosta "Fadja". Taddeus oli yksi Jeesuksen kahdestatoista opetuslapsesta.

Pähkinäsaaren rauhassa vuonna 1323 Savosta tuli osa Ruotsin Karjalaa. Savolaiset kehittivät ylivoimaisen tehokkaan menetelmän, huuhdan, jonka avulla järeä ikikuusikko voidaan kasketa. Huuhtaviljelijät tunkeutuivat vesireittejä pitkin uudisasukkaina Pähkinäsaaren rauhan rajan itä- ja pohjoispuolelle. Kannatti siirtyä kaskeamaan niin kaukaista korpea, että verokarhu ei löytänyt sinne tietä ainakaan vähään aikaan. Savolaisten eteneminen johti vähitellen yhä paheneviin hankauksiin lännen ja Venäjän välillä. 1400-luvun lopun sodasta – siitä, johon liittyy Viipurin pamaus – käytetään nimeä vanha viha. Se ei ratkaissut riitaa, joka johti jännitykseen koko seuraavan yli sadan vuoden ajaksi. Olavinlinnan

päällikkö Klemetti Krook laati vuonna 1542 suunnitelman erämaiden asutuksen tehostamiseksi. Ne julistettiin kruunun omaisuudeksi, jonne kuka tahansa sai vapaasti asettua. Kustaa Vaasan hallitusajan (1523-60) lopulla rajariidat johtivat suureen Venäjän sotaan. Rajat jäivät ennalleen.

Seuraava välirikko oli 25 vuotta jatkunut pitkä viha. Se kulkee myös rappasodan nimellä. "Rapparit", karjalaiset sissijoukot, iskivät puolustuskyvyttömiin hajallaan oleviin taloihin. Vastaavasti pohjalaiset hävittivät Pekka Vesaisen johdolla kyliä Vienanmeren rantaan saakka. Kymmenen vuotta sodittiin ilman läpimurtoa, mutta vuonna 1581 ruotsalaiset valloittivat Käkisalmen linnan. Sota päättyi ensin välirauhaan 1593 ja Täyssinän rauhaan kahta vuotta myöhemmin. Siinä Ruotsi luovutti takaisin valtaamansa Käkisalmen linnaläänin. Pohjoisempaan vedettiin uusi raja vakiintumaan päässeeseen nautintarajan mukaisesti Olavinlinnan itäpuolelta Kainuun ja Inarinjärven kautta Jäämereen. Kajaanin linna rakennettiin asutuksen suojaksi.

Vuoden 1605 jälkeen Venäjä sortui pitkälliseen ja repivään riitaan vallanperimyksestä. Ruotsalaiset valtasivat laajoja alueita Moskovaa myöten. Stolbovan rauhassa vuonna 1617 Vatjan viidennes siirtyi kokonaan Ruotsin omistukseen. Häikkä-, räikkä- tai ruptuurisota, Venäjän yritys vallata alue takaisin vuosina 1656-58 epäonnistui. "Ruptuuri" eli murtuminen tarkoittaa väestön lähes täydellistä vaihtumista alueella.

Pohjois-Karjalan ortodoksien oli epäilty olevan uskonveljiensä eli rajantakaisten venäläisten puolella. Savolaiset taas tiedettiin ehdottoman luotettaviksi. Niinpä Ruotsin valtio rohkaisi heitä siirtymään uudisasukkaiksi Värlantiin vihamielisen Norjan rajalle. Lähes kaikki Uuden Ruotsin (Delawaren) asukkaat Amerikassa olivat savolaisia. He toimivat myös sodissa pioneereina ja kuninkaan henkivartiostona.

Ortodoksien olot rauhantekeojen jälkeen

Pitkän vihan ruotsalais miehityksen aikana Pohjois-Karjala oli tyhjentynyt. Aselevon koittaessa vuonna 1583 Sortavalan pogostassa oli 699 autiotaloa; asukkaita oli vain 114 talossa. Salmin pogostasta kaikki olivat muuttaneet Aunukseen. Sovittiin, että alueelle palaavat karjalaiset saivat kolmen vuoden verovapauden. Vastaavasti sinne Suomen puolelta siirtyneet saivat muuttaa tavaroineen takaisin.

Stolbovan rauhan jälkeen luterilainen kirkko ryhtyi karkein ottein kääntymään ortodokseja. Pappeja vaadittiin sakon ja erottamisen uhalla saarnaamaan lännen opin mukaisesti. Seurakuntalaisilta alettiin tiukata Lutherin vähän katekismuksen osaamista. Venäjän ortodoksinen kirkko ei rippikoulua tai kinkereitä harrastanut. Ei se tee sitä vieläkään.

Käkisalmen lääni annettiin Stolbovan rauhan jälkeen marski Jakob de la Gardien eli Laiskan Jaakon hoitoon (lempinimen hän oli saanut miehitettyään Novgorodia kuusi vuotta). Laiska Jaako ymmärsi, että väestön paikoilleen jäänyttä osaa kannatti suojella – eihän veronmaksajia pidä karkottaa. Palaaville karjalaisille myönnettiin verohelpotuksia ja turvakirjeitä. Paljon vaikutti sekin, että sotaväkeä ei otettu voittomaaksi katsotulta alueelta. Autiotoille otettiin tilatonta väkeä Viipurin ja Savonlinnan lääneistä. Luterilaisia uudisasukkaita tuli ortodoksien sekaan Savosta (553 perhettä), Pohjanmaalta (70 perhettä) ja Viipurin puoleisesta Karjalasta (43 perhettä). Vuonna 1617 tiedämme Vatasten siirtyneen Rantasalmelta ja Kuopiosta Rautavaaraan ja Kontiolahdelle. Myös ortodoksien määrä kasvoi ja oli suurimmillaan vuoden 1630 tienoissa. Laiskan Jaakon kausi päättyi ja verotus siirtyi kruunun tehtäväksi. Sen seurauksena verorasitus kasvoi ja nousukausi heikkeni. Karjalaisia alkoi siirtyä pois yhä enemmän. Vuosina 1617-1651 tiedetään 1.418 ortodoksiperheen muuttaneen Venäjälle.

Käkisalmen läänissä asui vuonna 1650 kaikkiaan noin 25.000 karjalaista.

Murros eli ruptuuri

Ruptuurisota syttyi vuonna 1656. Venäläiset olivat valinneet mielestään suotuisan ajankohdan. Ruotsi oli etelässä sodassa Puolaa ja Tanskaa vastaan. Sota sujui hyvin, mutta sen vuoksi Suomi oli käytännössä tyhjenetty sotaväestä. Aunuksesta hyökkäävät venäläiset menestyivät aluksi, ja ortodoksinen väestö liittyi uskonveljiinsä luottaen näiden voittoon. Toisena sodan vuonna vähäiset suomalaisjoukot kuitenkin vyöryttivät pitkälle edenneet venäläiset takaisin rajan taakse. Sotaonnan kääntynyt karjalaiset pakenivat vetäytyvien venäläisten mukana. Käkisalmen läänissä oli tuolloin ollut 5371 talonpoikaistilaa. Vuosina 1656-57 sieltä siirtyi Venäjälle 4.107 perhettä; toisin sanoen valtaosa edellä mainituista noin 25.000 karjalaisesta. Heidän tilalleen tuli, kuten ennenkin, väkeä Savosta, Kainuusta ja Pohjanmaalta. Vaikka osa ortodokseista tuli takaisin, niin esimerkiksi Kiihtelysvaaran-Pyhäselän alueelle jäi yksi alkuperäinen karjalaisperhe. Ortodoksinen usko säilyi ainoastaan Raja-Karjalassa eli itäisimmissä Salmin ja Suojärven pitäjissä. Läänin koko asukasmäärä palasi suunnilleen ennalleen vuoteen 1690 mennessä. Väki vain oli vaihtunut.

Helmi ja Pertti Virtarannan mukaan karjalaisten tärkein syy lähteä Venäjälle oli ortodoksinen usko ja toiseksi syvä yhteenkuuluvuuden tunne sen kanssa. Verorasitus ei ollut ratkaiseva tekijä. Veroja oli vaadittu yhteisvastuullisesti, mutta köyhimmät olivat saaneet vapautuksia. Jo livana Julma oli vaatinut karjalaisia maksamaan verot rahana eikä luontaistuotteina, jolloin verot kuusinkertaistuivat. Ruotsin kruunu taas keräsi kahdesti ylimääräistä ns. hopeaveroa; sodat nielivät rahaa lähes pohjattomasti.

Lähtö oli helppoa, sillä raivattua peltoa oli vähän. Kaskihalmeesta luopuminen oli vaivatonta; uusi kaski kaadettiin kun vanha ehtyi. Sauna ja

savupirtti tietenkin jäivät. Ennen ruptuurisotaa karjalaiset olivat muuttaneet Äänisen alueelle, Valdain ylängölle, Aunukseen ja Volgan varsille. Sodan aikana muutto suuntautui Tverin alueelle Volgan yläjuoksulla. Tulokkaat asettuivat luostareiden ja suurmaanomistajien maille, paljolti kyliin, jotka olivat autioituneet nälkävuosien, liettualais-puolalaisen sodan ja tautien vuoksi. Karjalaisia myös houkuteltiin raha- ja viljalainoilla. Moskovan lähelle eivät ”ruotšit” eli luterilaiset tulisi perässä ainakaan ihan pian.

Kansantieteen tutkija Anders Johan Sjögren ”löysi” Tverin karjalaiset vuonna 1824. Hän kuuli Novgorodissa avoimesta ikkunasta, miten muutamat miehet puhuivat kadulla karjalaa, ja innostui kuulemastaan. Hänen jälkeensä kansanrunouden keräilijät puhuttivat Tverin karjalaisia, mutta eivät pettymyksekseen löytäneet uusia Kalevalan runoja. Helmi ja Pertti Virtaranta tekivät vuodesta 1957 alkaen vuoteen 1984 yhteensä kuusi retkeä Tverin alueelle ja keräsivät suuren aineiston karjalaisia runoja ja sananlaskuja. Tätä nykyä Tverin karjalaisia on arviolta 25.000 henkeä.

Näytteenä heidän kielestään sadun ”Koivune” alku Tverin Karjalasta:

”Oli meilä riihi. Hiän ynnäh vanheni, happani – kohennuttua evlun millä. Katokšen piällä, a katettu hiän oli ollella, rubei jo heinä kažvamah, a novži koivune. Kažvo hiän kažvo, äš ladvua ei ruven nägymäh.”

Ja pari arvoitusta:

”Kahen puolen kannosta kakši velještä, toine toista ei niä. – Šilmät”

”Mušta lehmä, vattša tyhjä. – Kylyn kiugua”

Kirjallisuutta

Könönen, A. ja Kirkinen, H. 1969. Pohjois-Karjalan historia I. Keskiajasta Stolbovan rauhaan. – Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiö.

Lehtosalo-Hilander, P.-L. ja Pirinen, K. 1988. Savon historia I. – Kustannuskiila.

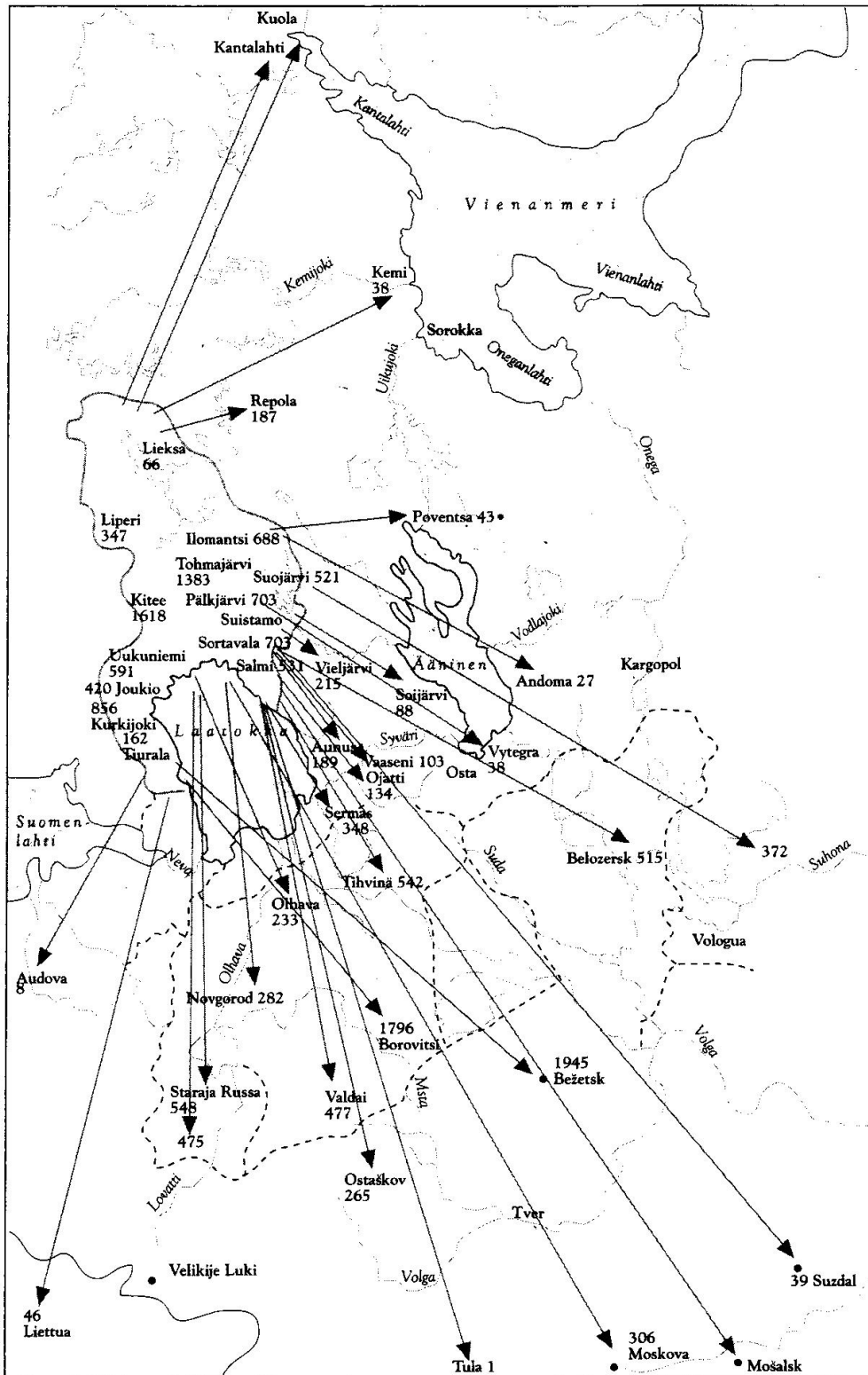
Ronimus, V.J. 1906-1908. Novgorodin Vatjalaisen viidenneksen verokirja v. 1500 ja Karjalan silloinen asutus. – Historiallinen arkisto 20.

Saloheimo, V. 1986. Pohjois-Karjalan historia II 1617-1721. – Karjalan kulttuurin edistämissäätiö.

Virrankoski, P. 2012. Suomen historia. Maa ja kansa kautta aikojen. – Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Virtaranta, H. ja P. 1986. Kauas läksit karjalainen. – WSOY.

Pakolaisliike Käkisalmen läänistä 1600-luvulla.

Kuvan aihe on "Pakolaisliike Käkisalmen läänistä Venäjälle 1600-luvulla" Heikki Kirkinen: Karjalan historia juurista Uudenkaupungin rauhaan. - Teoksessa Kirkinen, H., Nevalainen, P. & Sihvo, H. (1994): Karjalan kansan historia. WSOY, s. 13-171

Suvussa tapahtuu:

Sukuseura onnittelee:

Yrjö Kukkapuro palkittiin 18.10. vuoden 2017 Suomi-palkinnolla, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön vuosittain jakama kulttuuripalkinto merkittävästä taiteellisesta urasta.

Kuva Yrjö Kukkapuron prototyypinäyttelystä
Yrjö Kukkapuro Experiment Gallery Lemmetissä 8.-24.9.2017.
Kuva: Aino Kurvinen

Ajasta iäisyyteen:

Ilma Annikki Parviainen o.s. Tarvainen 9.12.1916 - 15.6.2017 Tuupovaarassa
100-vuotiaana

Eeva-Maija Anneli Mitronen o.s. Kuusaro 5.9.1934 - 3.7.2017 Lieksassa

Väinö Olli Juhani Kuusaro 23.1.1941 - 11.7.2017 Tohmajärvellä

Kaikki Tuupovaaran Vatasia, Eeva-Maija ja Väinö sisaruksia.

Yhteystiedot

Vatasten sukuseuran

puheenjohtaja:

Kyösti Vatanen
Kehtovaarantie 157
82170 Uskali
puh 0500 234815
vatanenk@gmail.com

Sukuseuran varapuheenjohtaja ja sukututkimus:

Anneli Saarinen
Kauratie 32
21610 Kirjala
puh 050 3651402
m.annelisaarinen@gmail.com

Sihteeri:

Matti Koponen
Pekkalankatu 28
83500 Outokumpu
puh 040 5690491
matteus.koponen@gmail.com

Hallituksen jäsenet:

Tarja Hukka
Riihiniementie 8 a
82430 Puhos
puh 050 5407597
tarja.hukka@hotmail.com

Liisa Koponen
Pekkalankatu 28
83500 Outokumpu
puh 040 5459472
liisa.koponen@outlook.com

Pekka K. Vatanen
Huosiovaarantie 71
82730 Tuupovaara
puh 045 3231883
pekka.k.vatanen@viestilinja.fi

Maarit Väisänen
Jyväskylä
maanuppo@gmail.com

Maija Väänänen
Sopentie 197
82600 Tohmajärvi
puh 050 5307613
maivaana@suomi24.fi

Sukututkimus:
Jukka Hirvonen
Rautionkatu 21 C 19
55910 Imatra
puh 050 4636710
hirvoju2@gmail.com

Anja Saura
Mäntytie 21 B 19
00270 Helsinki
puh 040 7313719
anja.saura@gmail.com

Elsa Kaipio
Vanha Littoistentie 10 b 9
20660 Littoinen
puh 040 7667014
kaipiot@luukku.com

Tuula Kinnunen
Vanha Turuntie 2 H
02710 Espoo
puh 050 3261906
tuuliss@kolumbus.fi

Annali Saarisen kuvia Vienan-Karjalan matkalta. Matkakertomus on sivuilla 10-12.

Nikolaj Vatanen (keskellä) tyttärensä Milan ja Milan miehen Matti Kyrrösen kanssa Vuokkiniemellä.

Oikealla oleva vene on Nikolajn valmistama perinteinen tervattu puuvene Kuittijärven rannalla.

"Itsepäisen Vatasen" aitta, joka on edelleen Vatasen suvun omistuksessa.

Jyskyjärven kylää halkova Kemijoki ylitetään pitkiä puusiltoja pitkin.

Jutun kirjoittaja Venehjärven rannalla.

Karjalankielellä olevia tuttuja sananlaskuja.